ŘÁD KORUNOVAČNÍ

Český řád korunovační, jehož latinský text byl upraven na přímý pokyn Karla IV. a jehož překlad byl pořízen nepochybně ještě za života Karlova, je jednou z našich nejvýznamnějších památek jak po stránce historické, tak i právní. Karel IV. dal pravděpodobně upravit starý český řád přemyslovský podle ottonského korunovačního řádu, ale zachoval v něm starou českou tradici. Osobité naše části v řádu jsou zejména obřady, které se dějí v předvečer korunovace na Vyšehradě, kde podle historických zpráv budoucímu králi vyšehradští kanovníci ukazovali přemyslovské lýkové střevíce a kabelu jako připomínku jeho rodového původu, a dále průvod městem až na Hradčany, účast na nešporách v chrámu svatovítském a odchod do komnaty. V řádu je několik momentů typicky českých. Tak když se arcibiskup obrací k lidu, zda chce být poslušen nového krále, odpovídá lid (aklamací) trojím českým zvoláním „Rádi!" a pak, když se zpívá závěrem latinské Te Deum, lid se připojuje starou českou písní Hospodine, pomiluj ny. K tomu se váží několikeré připomínky úcty ke sv. Václavu jako patronu české země.

Otiskujeme zde české znění zkráceně (vypouštíme příslušné modlitby).

ŘÁD KORUNOVÁNIE KRÁLE ČESKÉHO

(1) Najprvé arcibiskup pražský s preláty, s knížaty a šlechtici provodie kniežě, ježto chtie králem korunovati, na Vyšehrad. A tu pomodléce sě, vrátie sě s ním do kostela pražského, hlavy všeho arcibiskupstvie, aby tu nešpor slyšěli. Potom dokonajíce nešpor, dovedeno bude kniežě dřéveřečenými v to miesto, kdež jest komňata jemu slovútně připravena. Opět ráno v zvoněnie prvnie arcibiskup a jeho podbiskupie a jiní biskupové a preláti sberú sě v kostele pražském, aby sě oblekli: biskupové v svá biskupie rúcha a jiní v svého dóstojenstvie znamenie. A tu zjednajíce procesí, plenář, meč svatého Václava, kříže, kadidlnici a vodu svacenú nesúce, pójdú, aby dovedli kniežě z dřéveřečené komňaty do kostela. Kteřížto přijdúce na miesto, tu kdež kniežě leží v komňatě, oblečen skrzě najsvrchnějšieho královstvie českého komorníka v třévíčě králové, v sukni a plášč otevřěné. A tu s ním budú kniežata a šlechtici. Pak pokadiece jeho a pokropiece svěcenú vodú, vzdvihne jej arcibiskup za ruku k vstání ... Tehdy vezmú jej dva biskupi za pravú a levú stranu poctivě připravena, majíce svátost s šíje visící, od jehožto boka neodstúpie až do skonánie. I povedú jej prostřěd kostela před oltář sv. Kříže a arcibiskup a procesie napřěd pójdú. A mezi arcibiskupem a knieżetem z komňaty vychodiece pořádně pójdú kniežata a šlechtici, znamenie králová, to věz, korunu, žezlo, meč nesúce, kteréžto komorník královstvie českého, hólkú cěstu jim čině, předejde. Kterážto znamenie všěchna na oltáři sv. Víta, když tam přijdú, poctivě položie. Procesie pak bude od komňaty dřéveřečené skrzě sien královú a vynde skrzě vrata, ješto hledie proti sv. Jiří. A když pójde, tehda u veliký zvon vzvonie. Když pak vyndú z komňaty, jeden z biskupóv počne antifonu ...

(2) Tehdy kniežě pomodle sě svátosti na oltáři sv. Kříže položenéj, vrátí sě s procesí před oltář sv. Víta a tu na stolici královsky připravenú klekne a jiná kniežata, biskupi a preláti v svých stoliciech také podobně připravených ustaviece, jeden z biskupóv počne tento žalm ...

(3) To učiniece, bude jedno kázanie k žákovstvu a druhé k uobecnému lidu, vše jednoho času, krátcě. Potom arcibiskup prostředním a prostranným hlasem knieže otieže: „Chceš-li svatú vieru od křesťanských mužóv danú držěti a skutky spravedlivými chovati?“ Odpovie: „Chci.“ Opět tieže jeho: „Chceš-li od boha tobě královstvie pójčeného podlé spravedlnosti otcóv tvých zpravovati a brániti?“ Odpovie: „Tak jakož božskú posílen pomocí a utěšením vších věrných jeho moci budu, tak věrně vše činiti slibuji.“

(4) Tehda arcibiskup vzmluví k lidu těmito slovy řka: „Chcete-li také vy, N., knieže ti a zprávci sě poddati a jeho královstvie tvrdú věrú ustanoviti a ku přikázaní jeho poslušni býti podlé slova svatého apoštola, jenž die: „Všeliká dušě mocem vyšším poddána buď, leč králi jakožto povýšenému?“ Tehdy od okolostojícieho žákovstva a lidu jednostajně bude řečeno: „Rádi! Rádi! Rádi!“

(5) Po epištole, když kuor bude zpievati hradál, dva opaty infulovaná v kaple sv. Václava vezmú olej svatý, jenž bude v kalichu velikém postaven. Kteryžto kalich všechen bude přikryt rúchú hedvábnú, i ponesú jej poctivě před oltář sv. Víta, a stánek nad ním roztažen bude. Kalich pak z jich rukú poctivě s čelováním přijma arcibiskup, postaví na oltáři. Potom skonajíce Alleluja a sequencí, arcibiskup pójde ku mazání hlavy, prsí, plecí, ramenú, kterážto mazánie mají býti spolu. A prvé leje olej na hlavu na kříž ...

(6) To skonaje arcibiskup vloží na knieže králový plášč ... Potom ot biskupóv vezme meč knieže a s mečem stojí, aby věděl, že jemu jest všecko královstvie poručeno, když die arcibiskup: „Vezmi meč skrzě ruče biskupově...“ Opásán pak mečem, takéž od nich vezme náramky ... Když arcibiskup bude jemu vkládati prsten na ruku, die tuto modlitvu: „Vezmi královégo dóstojenstvie prsten a skrzě něj v tobě křesťanské viery poznaj znamenie...“ Potom vezme meč, jímžto byl opásán, a jej bohu na oltáři oferuje, jenž hrabie jiných vyšší aneb větší, kteryž tu bude, vyplatí a vyplatě před ním ponese. Když pak arcibiskup dá jemu žezlo a jablko, die takto: „Vezmi žezlo, králové moci slovútný prut, to věz, přijmi prut moci, jímžto aby sám sě dobře zpravoval, svatú cierkev a lid křesťanský tobě od boha poručený královú mocí ot zlých obraň, křivé treskci, pravé upokoj, aby pravú cěstu držěti mohli, tvú pomocí oprav ...“

(7) Požehnánie koruny královy neb králové. Modlitva: „Bože, tvých věrných koruno, jenž na hlavách jich postavuješ korunu drahého kamenie, požehnaj a posvěť korunu tuto, aby jakžto ona rozličným kamením jest okrášlena, takéž sluha tvój, nositel jejie, mnohých přědrahých ctností darem tvú darující milostí byl naplněn skrzě Krista, hospodina našeho. Amen.“

Potom pokropí svacenú vodú na korunu, a pokadí ji biskup neb arcibiskup i vstaví ji arcibiskup na hlavu přěde všěmi biskupy a die tuto modlitbu: „Vezmi korunu královstvie, kterážto ač nedóstojnýma, však biskupovýma rukama na tvú hlavu jest vstavena, skrzě nižto svatosti chválu a čest a skutkóv moci zjevně znamenati rozuměj a skrzě ni tě účastníkem tajemstvie našeho nebuď nevědom ...“

(8) Potom korunován poctivě od biskupóv bude veden přěs kuor od oltářě až do stolicě a kuor bude zpievati tuto responsoř: „Žádanie dušě jeho dals jemu..."

(9) Na tomto miestě káže jemu siesti na stolici arcibiskup, řka: „A na tej královstvie stolici potvrď tebe buoh a v království věčném s sebú kralovati kaž Jezus Kristus, hospodin náš, král králóv a pán panujících, jenž s tebú žív jest v jednotě ducha svatého na věky věkoma. Amen." Tehdy dá jim mír s cělováním. Všechen pak žákovský sbor, takému zprávci raduje sě, zvučící chválu a vysokým hlasem mužským zpievati budú: „Tě buoha chválímy." A obec pak: „Hospodine, pomiluj ny."

(10) Slib a vyznávanie královo před stolicí, před bohem a před lidem i žákovstvem tento jest: „Vyznávám a slibuji před bohem i anděly jeho nynie a potom viec zákon a spravedlnost i pokoj svaté božie cierkve a lidu mně poddanému podlé moci a vědomie zachovati a činiti, zachováním milosrdného vzezřěnie, jakožto s radú věrných našich najlépe nalézti moci budu, a biskupóm kostelóv božích dóstojnú a řádnú čest ukazovati, a to což od ciesařóv a králóv kostelóm jim poručeným dáno neb navráceno jest, bez porušenie zachovati, opatóm a hrabiem i nádobám kostelním podobnú čest podlé rady věrných našich činiti. Amen."

ŘÁD NA POŽEHNÁNÍ KRÁLOVÉ

(11) Jižto mají světiti inhed, když sě skoná svěcenie královo, tiemto činem. Inhed korunovavše jeho a ji, když požehnati a korunovati káže, tehdy prostovlasá a s uotkrytú hlavú dvěma biskupoma bude dovedena před oltář a tu položieci sě před oltářem, má sě modliti. Kterážto od biskupóv zdvižena z modlitvy, má opět hlavy pokloniti ... Znamenati jest, že sukně králové i košile mají býti otevřěné napřěd i nazad až do pásu. A kněz arcibiskup má ji mazati na kříž svatým olejem na hlavě, na prsech i na plecí ... Po této modlitvě dá králové žezlo arcibiskup, jiného způsobenie než královo žezlo, ale prut podobný prutu královu, bez modlitv, a pak vzloží prsten na prst jejie arcibiskup ...

(12) Tehdy má jie vstavena býti koruna na hlavu od arcibiskupa, kterúžto vstavenú mají vzdržovati se vších stran šlechtici češčí. Arcibiskup pak má řéci, vstavuje korunu, tuto modlitbu: „Vezmi korunu chvály, čest veselé, aby stkvúcie stkvěla sě a věčným radováním korunována byla. Amen."

(13) Po tej modlitvě šlechtici, ješto korunu vzdržují, povedú ji k stolici poctivě připravené, a tu ji posadie. A s ní bude šlechetná abatyšě sv. Jiřie na Pražě zákona sv. Benedikta, kterážto pro své dóstojenstvie pozvána a prošena při korunování královéj vždy má býti. A okolo nie stanú šlechtici a panie urozené královstvie českého ...

(14) Po ofertoři šlechtici a páni povedú krále k oltáři, korunu jeho před ním nesúc. Král pak má oběrovati jeden chléb bielý, střiebrnici plnú vína a zlata, jakžto královému dóstojenství zdáti sě bude podobno. A králová takéž bude oběrovati. A jdúce k oltáři i zasě sě vracujíce, meč vytržený ponesú před králem ...

Tuto sě dokonává řád korunovánie králova i králové českého královstvie.

⟨1⟩ 1 *provodie* doprovodí – 2 *knieže* kníže, budoucí král, pokud není korunován, nemá práv krále a proto je oslovován jen kníže – 3 *do kostela pražského* k sv. Vítu na Hradčanech; *nešpor* nešpory, večerní pobožnost – 5 *slovútně* slavně; *v zvonénie prvnie* v hodině první podle církevního počítání, jitřní, podle východu slunce – 7 *znamenie* odznaky – 8 *plenář* (plenarium) liturgická kniha obsahující mešní čtení, na jejíž přední desce v tomto případě pravděpodobně byly schránky s ostatky svatých (relikviáře); *voda svacená* svěcená voda – 10 *najsvrchnější* nejvyšší – 11 *v třěvícě králové* ve střevíce královské – 13 *k vstání:* následuje modlitba jednoho z biskupů („Všemohúcí věčný bože" atd.) – 14 *majíce svátost* relikviář s ostatky svatých – 17 *pořádně* po řadě, po pořádku, podle hodností – 18 *hólka* hůlka, t. j. odznak práva – 19 *poctivě* s úctou, s poctou – 21 *vzvonie* začnou zvonit – 22 *vyndú* vyjdou; *antifonu:* následuje její text, modlitba se žalmem 88,14 a 15; *antifona* t. j. střídavý církevní zpěv

⟨2⟩23 *svátosti* ostatkům, relikviáři – 25 *ustaviece* usadivše se – 26 *žalm* 19,2 a 19,10, jichž text následuje, za nimiž říkají dva biskupové kollektu

⟨3⟩ 27 *žákovstvo* žáci, klerici, světské nižší duchovenstvo – 29 *otieže* zeptá se – 30 *chovati* opatrovati; *tieže jeho* ptá se ho

⟨4⟩ 34 *vzmluví* začne mluvit, promluví – 35 *tvrdú věrú ustanoviti* neochvějnou věrností upevniti – 38 *Rádi!*: následují modlitby litanie a počne se slavnostní mše; slova „Rádi!" jsou česká i v latin. znění korunovačního řádu, důkaz to, že lid odpovídal česky

⟨5⟩ 39 *hradál* graduál, graduale; *infulovaná* (duál) mající právo užívati biskupské mitry – 43 *skonajíce* skončivše; *sequencí* hymnus končící graduál – 45 *na kříž* t. j. v podobě kříže; následují další modlitby kněží i modlitba králova

⟨6⟩ 46 *plášč:* následuje modlitba a požehnání meče králova – 48 *skrzě ruce biskupově* (duál): následuje další řeč arcibiskupova – 49 *náramky:* následuje proslov arcibiskupův a požehnání prstenu královského – 51 *znamenie...*: dokončuje se proslov arcibiskupův – 52 *oběruje* obětuje – 57 *oprav...*: následuje dokončení a modlitba

⟨7⟩ 59-60 *požehnaj a posvět...* arcibiskup dělá nad korunou znamení kříže (v originálu vyznačeno) – 67 *nevědom*: následuje dokončení a modlitby se zpěvy

⟨8⟩ 69 *responsoř* responsorium, střídavý zpěv; *jemu...* následuje proslov arcibiskupův

⟨9⟩ 70 *siesti* sednouti – 73 *mír s cělováním* polibek míru (v lat. textu: osculum pacis) – 74 *zvučící chválu* hlásající slávu – 75 *zpievati* podle lat. textu zpívá kůr latinsky Te deum laudamus, a lid česky Hospodine, pomiluj ny; *obec* obecný lid

⟨10⟩ 80 *vzezřěnie* ohled (v lat. textu: respectu) – 81 *nalézti* rozhodnouti soudním nálezem – 83-84 *nádobám kostelním* nářadí, předmětům kostelním

⟨11⟩ Nadpis: *na požehnání králové* přesně se tu odlišuje požehnání od vlastního korunování krále a v českém textu i králová, t. j. choť králova na rozdíl od královny čili panovnice bez krále – 85 *činem* způsobem – 89 *pokloniti*: následují modlitby a požehnání – 91 *na plecí:* následují modlitby – 92 *způsobenie* způsobu, podoby, tvaru – 93 *arcibiskup:* opět následuje modlitba a požehnání koruny králové

⟨12⟩ 95 *vzdržovati* přidržovati, po př. nésti nad hlavou

⟨13⟩ 102 *českého*: končí se žehnáním korouhve a ukončením mše

⟨14⟩ 103 *po ofertoři* po offertoriu, obětování – 104 *střiebrnicě* stříbrná nádoba – 106 *meč vytržený* obnažený, vytasený z pochvy

107 slavnost se končí požehnáním krále, královny i lidu

NÁVRH ZÁKONÍKU KARLA IV., T. ZV. MAJESTAS CAROLINA

Karel IV. se nedal odstrašit nezdary svých předchůdců, Přemysla Otakara II. a Václava II., kteří ztroskotali, když chtěli dát svému království psaná práva (zákoník), a velmi záhy po svém nastoupení na trůn se staral o kodifikaci práv. Jeho snaha dát státu závazný zákoník byla nesena především vůlí posílit moc panovnickou proti moci české šlechty. Základní politickou tendencí zákonodárné osnovy je proto úsilí o překonání právní rozdrobenosti, a tím je dán i její pokrokový ráz. Avšak ani králi Karlovi se nepodařilo zlomit odpor šlechty, která se z mnoha příčin stavěla proti „psaným právům", protože si hlavně hájila své právo na zemském sněmu i na zemském soudě, čili jak se to tehdy nazývalo „svobodu práva", o níž ještě půl století později výstižně hovoří Ondřej z Dubé (srov. čl. 134 v tomto výboru). Jednání Karlovo se stavy se protáhlo patrně na velmi dlouhou dobu. Lze předpokládat, že se práce na zákoníku, který se nazývá podle prvního vydavatele, Pavla Ješína z Bezdězce (1617), Majestas nebo Constitutiones, započaly brzy po Karlově nastoupení, pravděpodobně kolem r. 1348. Po nezdařeném jednání Karel sám listinou z 6. října 1355 svůj návrh odvolal, takže se toto dílo nikdy nestalo platným zákonem a zůstalo jen osnovou. Osud je však i dál stíhal: již ve zmíněné listině praví Karel, že původní text shořel, a tak se nám jeho znění dochovalo na mnoha místech dost nejasně.

Majestas byla původně napsána latinsky, záhy však byla přeložena do češtiny. Její překlad zachovává květnatý, ba až strojený sloh originálu. Leckdy narazíme na nesnáze překladatelovy, který nemá pro latinský termín obdobný český výraz, ale i tak nám překlad dosvědčuje velikou jazykovou vyspělost. Překlad lze datovat do první poloviny 15. století. Záhy vznikly z něho dva výtahy, summy. Tyto překlady a výtahy měly i po odvolání Majestas Carolina význam, neboť se jich v 15. století hojně užívalo jako opory pro výklad českého práva.

Následující ukázky z českého překladu Majestas Carolina jsou vybrány z typických částí. Podle vzoru cizích zákoníků, zvláště Justinianových Digest i našeho zákoníku českého práva horního Václava II. zahajuje se také Majestas Carolina předmluvou. Vybíráme z ní pět odstavců a po předmluvě jsou otištěny vybrané články vlastního zákoníku.

(I) Všeho světa stvořitel a zprávce, najvyšší spomocník jeden buoh, stvořenie všeho najušlechtilejšieho člověka k obrazu a k obličeji svému učinil jest a maličko pod anjely umenšil, předkládaje jeho jiným stvořením. Toho když sprostného vyvedl a pravého, on svobodné vuole nepožívaje, kteréž mu jest z zvláščie milosti pro duostojenstvie moc božská pójčila, v pohádky nesčíslné vydav se i upletl.

(II) Z toho budúcie ščedie, otcovského zprzněnie hřiechem zmazáno jsa, jakožto prútek od svého kmene v róznici nejsa, i vzbudilo mezi sebú nechuti a nenávisti. Nad sbožím panovánie, ješto vedlé práva přirozenie měla všem vóbec býti, a roztržiti jsúc na svých myslech, sbožie rozdělovali. Z toho každý svého vlastnieho hledě a lakomstvem jsa pohanben, onen zlodějstva, onen zjevných lúpežuov vésti nepřestává.

(III) Pro kteréžto věci i také božské opatrnosti ponúcením jsú kniežata lidská stvořena, jimiž svoboda k hřešení má súžena býti a tichým a pokojným jistá bezpečnost aby byla dána. Kterážto kniežata zákony a práva aby skládali a vedlé zprávy všecky věci jednali, aby osoby i pře znamenajíce, mezi lidem zlodějstva a sváry súdili.